

Hvad ved vi nu

– om danske talesprog?

Redigeret af Frans Gregersen og Tore Kristiansen

SPROGFORANDRINGSCENTRET

Denne artikel er kapitel 5 i bogen
Hvad ved vi nu – om danske talesprog?
(red. F. Gregersen og T. Kristiansen)
Sprogforandringscentret 2015.

5 Eksperimentelle sprogholdningsstudier – fra helhedsvurderinger til enkelttræk

NICOLAI PHARAO, TORE KRISTIANSEN, JANUS SPINDLER MØLLER OG MARIE MAEGAARD

I ETHVERT SAMFUND knyttes der *sociale betydninger* – forestillinger og værdier – til sprog. Sprogbrug *vurderes forskelligt* alt efter 'hvem der siger hvad til hvem hvordan og hvornår'. I den forstand er vurderingerne situationsspecifikke, men samtidig giver de kun mening – de har kun social betydning – i kraft af at der er bred enighed om dem. Vi ved jo alle at det ikke er ligegyldigt om man bander i kirken eller på pubben. Og vi ved jo alle at det er mindre acceptabelt for kvinder at bande end for mænd. Eller hvad? Sådan plejede det i hvert fald at være. De sociale betydninger der knyttes til sprogbrug, fastholdes – og ændres – i kraft af vores brug af sprog. Det gælder ikke bare mht. mange ord (bandeord er bare et klart eksempel), men mht. træk på alle sproglige niveauer, ikke mindst mht. udtaletræk.

På udtaleniveauet må vi skelne mellem *segmentale* og *suprasegmentale* træk. Et segment er en enkeltlyd i talestrømmen (på samme måde som et bogstav er et segment i den skrevne teksts 'strøm' af bogstaver). Enkeltlydene inddeles i *vokaler* og *konsonanter*. De suprasegmentale træk lægger sig 'ovenpå' talestrømmens segmenter; i dansk drejer det sig om *intonation*, *tryk* og *stød*.

Som medlemmer af det danske sprogsamfund kender vi de almene forestillinger – værdier og vurderinger – der knyttes til de segmentale og suprasegmentale træk, og i kraft af dette kendskab oplever vi at dansk (kan) tales af dagens unge med fire slags overordnet social betydning. Vi vil kalde de fire måder at tale på for KONSERVATIV, MODERNE, LOKAL og GADE. De har ikke meget med den traditionelle inddeling i *dialekter* at gøre, så vi vælger at kalde dem for *aksanger*. Stavemåden her er ikke tilfældig – der er nemlig ikke tale om dansk med accent (fx tysk, engelsk eller fransk accent, dvs. måder at tale dansk på der skyldes 'fremmed' baggrund), men forskellige 'hjemmegroede' måder at tale dansk på.

Et andet ord der bruges om de suprasegmentale træk, er *prosodi*. Det er ikke mindst på prosodien at vi hører forskel på aksangerne. Den 'københavn-ske' prosodi er lokal i den forstand at den findes i København, men samtidig findes den i unges sprogbrug mange andre steder i landet og er i den forstand ikke-lokal. Den 'københavnske' (eller ikke-lokale) prosodi kendetegner KONSERVATIV og MODERNE til forskel fra LOKAL og GADE (mens det mere er forskelle i udtalen af vokaler og konsonanter der gør at vi oplever KONSERVATIV og MODERNE som to forskellige aksanger). LOKAL er kendetegnet ved 'ikke-københavnsk' prosodi, der kan specificeres mere eller mindre præcist med geografiske termer (som 'jysk', 'fynsk', 'sjællandsk' osv.). GADE findes i multikulturelle ungdomsmiljøer i de større byer og kendes især på en 'staccato' prosodi.

De sociale betydninger vi knytter til aksangerne, kan kortlægges på mange måder. Man kan studere hvordan aksangerne behandles fx i skolen og i medierne. Man kan bede folk give udtryk for hvad de tror, synes og mener – i et spørgeskema eller interview. Eller man kan involvere folk i et eksperiment hvor de lytter til forskellige aksanger og på en eller anden måde giver udtryk for 'hvad de synes'. Alle disse metoder har været anvendt i Sprogforandringscentrets arbejde med at kortlægge de sociale betydninger der omgiver den sproglige variation i samfundet – med det overordnede mål at belyse hvilken rolle disse betydninger spiller for ændringer i sprogbrugen. De forskellige undersøgelser af sprogbrugsændringernes ideologiske aspekt udgør centrets sprogholdningsstudier.

Vores erfaring er at der generelt er stor forskel på de holdninger folk tilkendegiver *bevidst* (altså når de er klar over at de giver sprogholdninger til kende), og de holdninger der fremkommer *underbevidst* (når de ikke er klar over at de 'afslører' egne holdninger til sprog). Endvidere er det vores erfaring at de bevidste holdninger har meget lidt med ændringer i sprogbrugen at gøre, mens de underbevidste derimod har stor betydning for det der sker med sprogbrugen (se Kapitel 1). Derfor har vores fokus været specielt rettet mod indsamling og analyse af underbevidst tilkendegivne holdningsdata. Og da det først og fremmest er i eksperimentelle design at vi har haft held med at indsamle sådanne data, har sprogholdningseksperimenter spillet en central rolle i Sprogforandringscentrets arbejde med den sproglige variations sociale betydninger.

Den eksperimentelle metode vi har benyttet, er beskrevet nærmere i Kapitel 1. Vi har benyttet metoden til at belyse de sociale betydninger knyttet til KONSERVATIV, MODERNE og LOKAL i København, Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup. Resultaterne viser at betydningsmønstret er det samme overalt. MODERNE associeres mere end de to andre aksanger med positive sociale værdier der drejer sig om *dynamik* (man fremtræder som 'selvsikker',

'spændende', 'tjekket', 'flink', ...), mens KONSERVATIV klarer sig lige godt eller bedre i en vurderingsdimension som vi kalder for *superioritet* (hvor det drejer sig om at være 'klog', 'seriøs' 'målrettet', 'til at stole på', ...), samtidig med at LOKAL nedvurderes i enhver social betydning (selv om altså LOKAL i de flestes tilfælde svarer til deres egen sprogbrug i Næstved, Vissenbjerg, Odder og Vinderup).

I de omtalte undersøgelser lyttede informanterne til ca. 30 sekunders lyd-klip med 12 forskellige personer. Der var 4 'repræsentanter' for hver af de 3 aksanger (efter vores vurdering), og fordi de 4 personer med (formodet) samme aksang i store træk blev vurderet ens af informanterne, kan vi med stor sikkerhed sige at vurderingerne var betinget af aksang-forskellene. Imidlertid, når informanter lytter til og vurderer aksanger på denne måde, er det en helhedsvurdering vi har med at gøre. Vi kan ikke rigtigt sige hvilken rolle enkelttræk spiller for vurderingen. I vores sammenhæng gælder det især hvad vurderingerne af MODERNE og KONSERVATIV angår, idet flere segmentelle forskelle er med til at adskille de to aksanger.

Umiddelbart virker det langt rimeligere at antage at det er prosodi alene der adskiller LOKAL fra MODERNE og KONSERVATIV og udgør det væsentlige grundlag for at aksanger med 'ikke-københavnsk' og 'københavnsk' prosodi kan vurderes forskelligt. Men synspunktet ville styrkes hvis vi kunne vise eksperimentelt at folk kan genkende og lokalisere forskellig sprogbrug alene på prosodien. Det var formålet med det første af de to eksperimenter vi fortæller om nedenfor. Formålet med det andet eksperiment vi fortæller om, var at blive klogere på den sociale betydning der knyttes til en ny forskel i udtalen af s.

Intonationsundersøgelsen

Et gennemgående fund i undersøgelser af dansk talesprog er at der ikke er mange regionale forskelle tilbage blandt unge mennesker. Dette gælder også for udtalen. Selvom der ganske vist er enkeltlyde i bestemte ord der kan udtales forskelligt (fx er der mange vest for Storebælt der rimer *sorte* og *skjorte* på *borte*; det hører man ikke hos indfødte øst for Storebælt), så er mange forskelle nærmest forsvundet.

Et gennemgående udtaletæk der dog er forskelligt rundt om i landet, er tonegangen i talen. Denne tonegang kalder man for grundtonen, eller intonationen. Den stiger og falder hele tiden, men forskellen på disse bevægelser i forskellige egne afhænger af om tonen er lav på trykstærke stavelser – sådan er det i København – eller stigende – sådan er det i Næstved og på Fyn – eller om den er høj – sådan er det i Århus. Netop denne forskel har i længere tid af flere sprogforskere været set som det vigtigste kendemærke for hvor i

landet en person kommer fra. Vi behøver altså ikke høre en mand sige *skøjte* for at vide om han kommer fra Århus eller København. Vi kan også høre det på et ord som fx *spiser*, hvor enkeltlydene udtales på samme måde de to steder, for hvor århusianeren vil have en høj tone på den trykstærke stavelse, vil københavneren have en lav tone. Denne forskels anvendelighed som 'regionalitetsmarkør' har man således taget for givet i lang tid i dansk sprogforskning.

På Sprogforandringscentret har vi imidlertid længe haft lyst til at få eksperimentel evidens for det. Derfor har vi udført et eksperiment hvor vi manipulerede grundtoneforløbet i optagelser af sprogbrugere fra hhv. Århus og København: en stemme fra Århus og to stemmer fra København, en MODERNE og en KONSERVATIV (vi kommer ikke nærmere ind på hvad forskellen på MODERNE og KONSERVATIV er her, det væsentlige at vide i denne forbindelse er at der ikke er forskel på grundtonens forløb for disse to typer af københavnsk). Man kan ved hjælp af lydbehandlingsprogrammer ændre grundtonen i en optagelse. Man kan enten gøre den generelt dybere eller højere, men man kan også ændre på det der intonationsmæssigt adskiller århusiansk og københavnsk, nemlig om tonen er høj eller lav på de stavelser der har tryk. Vi foretog en sådan manipulation i seks lydklip af cirka otte sekunders varighed. For hvert af disse seks klip bad vi forskellige grupper af lyttere tage stilling til om personen de hørte, var fra Århus eller København. Hvis denne manipulation på systematisk vis påvirker folks fordeling af stemmerne på de to byer, har vi etableret empirisk evidens for at den geografiske kategorisering af dagens danske aksanger kan foretages ud fra tonegangen alene og således underbygget sprogforskernes (vores og andres) antagelse om at 'intonationen er det vi hører det på'.

Fremgangsmåde

De seks lydklip blev taget fra optagelser med tre forskellige drenge: to københavnere (en MODERNE og en KONSERVATIV) og en århusianer. Der er to klip med hver af drengene: et klip hvor grundtonen forløber som den gjorde oprindeligt, og et klip hvor vi har lavet forløbet om så det passer med hvordan det lyder i den anden by. Dvs. at vi for den århusianske dreng lavede et klip hvor tonen var høj på de trykstærke stavelser, og et klip hvor tonen var lav (sådan som det er i københavnsk). For de to københavnske stemmer gjorde vi det modsatte. Alle seks klip blev manipuleret, også de tre hvor grundtoneforløbet var det samme som i den oprindelige optagelse. Det gjorde vi for at sikre at klippene ikke adskilte sig fra hinanden ved at nogle eventuelt kunne lyde mere kunstige – manipulationen af grundtonen kan nemlig give optagelsen et lidt 'syntetisk' præg. For hver af de tre drenge havde vi altså dels et klip med ikke-modificeret grundtoneforløb, dels et klip med mo-

dificeret grundtoneforløb. For et enkelt af klippene, den KONSERVATIVE københavnske dreng, var det ikke muligt at få hele ytringen til at lyde århusiansk på trods af at alle de trykstærke stavelser blev modificeret. Som vi skal se nedenfor, ser det ud til at have påvirket resultaterne lidt.

Vi fik 104 danskstuderende ved universiteterne i Århus (N=37) og København (N=67) til at lytte til disse klip og for hver af dem angive om de troede at personen kom fra Århus eller København. Følgende information og instruktion blev givet mundtligt og samtidigt vist som PP-dias: *Du skal nu høre 6 stemmer. De er alle sammen drengestemmer. Lyt først til dem alle sammen en gang i træk. Dernæst, efter første aflytning: Du skal nu høre de 6 stemmer en gang til. Denne gang skal du for hver stemme angive på skemaet om drengen lyder som om han kommer fra København eller Århus.*

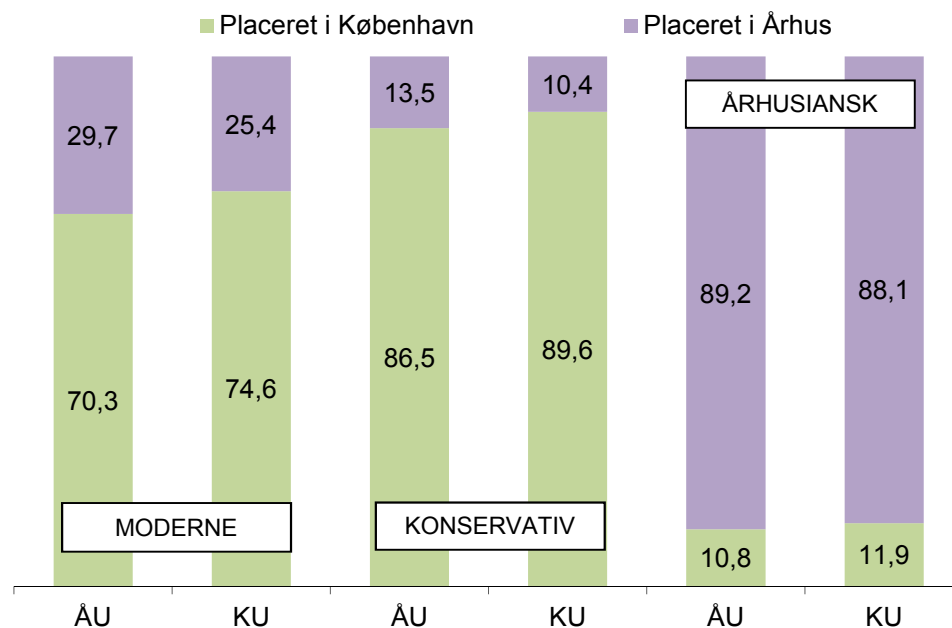
Resultater

I fremstillingen holder vi konsekvent resultaterne fra hhv. Århus Universitet (herefter: ÅU) og Københavns Universitet (herefter: KU) adskilt idet en sammenligning på tværs af de to byer har interesse. Vi ser først på hvordan de ikke-modificerede stemmer blev placeret, dernæst på hvordan de modificerede stemmer blev placeret.

Placeringen af de ikke-modificerede stemmer i 'Århus' eller 'København'

Det store flertal har fordelt de tre ikke-modificerede stemmer på København og Århus 'korrekt' – dvs. i overensstemmelse med stemmernes reelle geografiske baggrund (Figur 1). Hele 9 ud af 10 placerede den KONSERVATIVE københavnske dreng i København og den ÅRHUSIANSKE dreng i Århus. Placeringen af den MODERNE københavnske dreng er der noget større uenighed om idet 'kun' 3 ud af 4 placerer stemmen i København. Forskellen de to informantgrupper ÅU og KU imellem er statistisk ikke-signifikant for alle tre aksangers vedkommende og må ses som tilfældig. Der er altså ikke forskel på ÅU-studerende og KU-studerende når det gælder evnen til at placere de tre ikke-modificerede aksanger i hhv. København og Århus.

Resultatet tyder på at de studerende fra både ÅU og KU oplever KONSERVATIVT københavnsk som mere oplagt københavnsk end MODERNE københavnsk. Ikke desto mindre er der en tydelig tendens til at klippene placeres i overensstemmelse med grundtonemønstrene, og disse resultater viser således både at de fleste lyttere kan placere en person korrekt, og at netop grundtonemønsteret spiller en væsentlig rolle. Men for at være helt sikre på at det netop er grundtonemønsteret der er vigtigt, må vi naturligvis se på hvordan de modificerede klip placeres af lytterne. Det gør vi nedenfor.

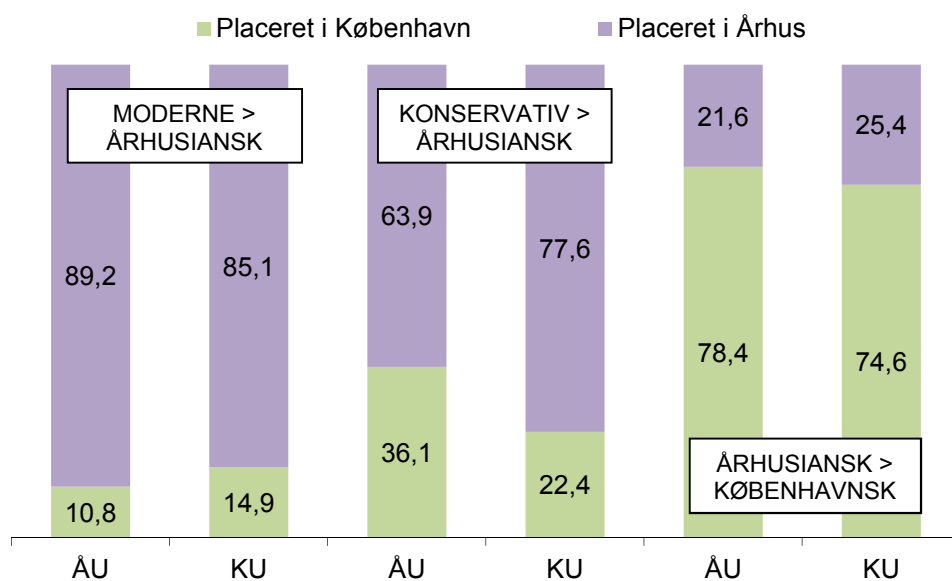

Figur 1: Procentuel fordeling af de ikke-modificerede stemmer MODERNE, KONSERVATIV og ÅRHUSIANSK på hhv. København og Århus – udført af danskstuderende ved ÅU (N=37) og KU (N=67).

Placeringen af de modificerede stemmer i 'Århus' eller 'København'

Det store flertal har fordelt de tre modificerede stemmer på København og Århus 'forkert' i forhold til deres reelle geografiske baggrund, men 'korrekt' i forhold til den tilsigtede effekt af vores modifikation af grundtoneforløbet (Figur 2). Modificeret MODERNE københavnsk placeres i højere grad i Århus end modificeret KONSERVATIVT københavnsk. For alle tre aksangers vedkommende er forskellen mellem ÅU og KU statistisk ikke-signifikant og må ses som tilfældig. Det gælder altså for de tre modificerede aksanger, ligesom det gjaldt for de ikke-modificerede, at der ikke er forskel på ÅU-studerende og KU-studerende når det gælder evnen til at placere dem i hhv. København og Århus.

Ved vurderingen af de ikke-modificerede stemmer var det den MODERNE stemme der oftere end den KONSERVATIVE blev fejlplaceret – det vil sige i uoverensstemmelse med sin rod i København (se Figur 1). Her ved vurderingen af de modificerede stemmer ser vi at det omvendt er den KONSERVATIVE stemme der oftere end den MODERNE fejlplaceres – det vil sige i uoverensstemmelse med det tilstræbt ÅRHUSIANSKE grundtonemønster. Som nævnt

Figur 2: Procentuel fordeling af de modificerede stemmer [MODERNE > ÅRHUSIANSK], [KONSERVATIV > ÅRHUSIANSK] og [ÅRHUSIANSK > KØBENHAVNSK] på hhv. København og Århus – udført af danskstuderende ved ÅU (N=37) og KU (N=67).

tidligere bemærkede vi selv at modifikationen af det KONSERVATIVE klip ikke var lige så vellykket som modifikationen af det MODERNE klip. Resultatet her tyder på at dette også er blevet bemærket af de lyttere der deltog i forsøget. Da placeringen blev foretaget ved hjælp af afkrydsning på papir, har vi ikke mulighed for at vide hvornår i løbet af afspilningen af klippene de enkelte bedømmelser er blevet foretaget. Men en mulig grund til at der er forskel på placeringen af de modificerede københavnske klip, er at nogle af lytterne først foretog placeringen når de havde hørt hvert klip helt til ende, og derfor placerede det KONSERVATIVE klip i København da den sidste del af det netop gav dette indtryk, mens andre (og formentlig størstedelen) af lytterne foretog placeringen allerede mens klippene blev afspillet, og altså inden de havde hørt dem helt til ende.

Diskussion

Samlet set viser disse resultater at de fleste lyttere kan placere en person korrekt, og at dette i høj grad må skyldes grundtoneforløbet i det man hører, netop fordi også de modificerede klip placeres i overensstemmelse med grundtonemønsteret uanset at de enkeltlyde der indgår i klippene, af naturlige årsager har deres oprindelse fra en person der kommer fra et andet sted i landet. Dette forhold styrker således vores antagelse om at det er intonatio-

nen vi bruger til at bestemme hvor i landet en person kommer fra, og kan således også være med til at forklare hvorfor så mange mennesker bliver forundrede når vi fra Sprogforandringscentrets side har været ude og sige at der ikke længere er dialekter i Danmark. Det mener vi fortsat, men det er naturligvis ikke det samme som at vi slet ikke kan høre omtrent hvor i landet en person kommer fra: Det fremgår nemlig hos de fleste af grundtonen.

Sociale betydninger af fremskudt s

Da Marie Mægaard i sit ph.d.-projekt (afsluttet i 2007) fandt at et bestemt udtaletræk, det fremskudte s, optrådte i den gruppe der blev kaldt for *fremmede drenge* på den skole hvor hun lavede sin undersøgelse, kom det som noget af en overraskelse. Det fremskudte s er nemlig traditionelt blevet opfattet som et feminint udtaletræk.

Men hvad vil det overhovedet sige at et s er 'fremskudt'? For at forklare det må vi se lidt på hvad vi ved om hvordan enkeltlyde dannes i munden. Udtalen af s dannes i de fleste former for dansk ved at tungespidsen nærmer sig den del af ganen hvor tænderne sidder fast. Denne del kaldes alveolarranden, og blandt sprogforskere omtales dette s som et alveolært s, men fordi det er den mest udbredte måde at sige s på blandt danske sprogbrugere, vil vi her benævne det standard-s. Når man presser luft ud mellem det lille hulrum mellem tungespidsen og alveolarranden, opstår den karakteristiske hvislende støj vi hører som lyden s. Man kan imidlertid også sige et s ved at lade tungespidsen nærme sig tænderne, dvs. at tungespidsen skydes længere frem i munden end når man udtaler et alveolært s, og derfor kalder vi det et fremskudt s (sprogforskere kalder det også et dentalt s, fordi støjen dannes i hulrummet mellem tungespidsen og tænderne). Det giver støjen en lidt lysere og skarpere klang – det høres stadig som et s, men lydene er tydeligt forskellige for de fleste lyttere.

Denne udtale af s har længe været kendt som en mulig variant, og har især været associeret med kvinders udtale. Mægaard fandt da også at flere forskellige typer piger brugte denne udtale, mens det altså kun var drenge med minoritetsetnisk baggrund der brugte dette s. De såkaldt *danske drenge* brugte det aldrig. Det skyldes formentlig at det fremskudte s af mange associeres med femininitet og homoseksualitet når det bruges af drenge og mænd, jf. betegnelsen 'bøsse-s' i daglig tale. Det ligger derfor lige for at tolke de danske drenge undgåelse af det fremskudte s som et (ubevidst) forsøg på at undgå at blive associeret med femininitet og homoseksualitet.

Men hvorfor bruger de fremmede drenge det så? Kan det tænkes at det fremskudte s vækker andre associationer når det bruges sammen med andre udtalemæssige træk der traditionelt forbindes med maskulinitet? At det med

andre ord tilskrives en anden social betydning afhængigt af den øvrige sproglige kontekst?

En af de tydeligste forskelle i udtalen hos både drenge og piger fra etnisk blandede miljøer og især de minoritetsetniske unge selv, er den rytme de taler med. I forhold til jævnaldrende unge med dansk baggrund taler minoritetsetniske unge ofte med en mere staccato-lignende rytme. Denne måde at tale på har mange betegnelser. Nogle sprogforskere kalder det for ”københavnsk multietnolekt”, mens de unge kalder det ”slang”, ”ghetto”, ”wallah-sprog”, ”perkerdansk” og ”gadesprog”. Vi foretrækker her at bruge den sidste betegnelse og vil i resten af kapitlet omtale denne talestil som GADE, mens vi kalder jævnaldrende majoritetsetniske unges sprog for MODERNE.

Det var overraskende at finde at det fremskudte s, der traditionelt forbindes med femininitet, blev brugt af en gruppe drenge der stereotypisk associeres med macho-lignende maskulinitet. En mulighed er naturligvis at det fremskudte s slet ikke associeres med femininitet når det optræder i tale der har den for GADE karakteristiske staccato-rytme. Det er netop det vi har undersøgt ved at se på kombinationen af disse træk.

Fremgangsmåde

Med udgangspunkt i lydoptagelser med elever fra den samme skole som Maegaard lavede sin undersøgelse på, fandt vi frem til korte klip med fire drenge der taler mellem 6 og 8 sekunder hver. Drengene deltog i en øvelse hvor de guidede hinanden rundt på et kort over en fiktiv by – uden at de kunne se hinandens kort, og derfor var henvist til at guide udelukkende ved brug af sproget. Indholdet i klippene er således temmelig neutralt (for ikke at sige kedeligt) og kan på den måde ikke tænkes at påvirke de bedømmelser vi ville have lytterne til at foretage.

To af de drenge vi udvalgte klip fra, talte med standardrytme, mens de to andre talte med den staccato-lignende rytme der kendetegner GADE. I det samme sæt af optagelser var der en femte dreng som brugte både standard-s og det fremskudte s. Ved at bruge computerprogrammet Praat, der er udviklet til at analysere og redigere lydoptagelser, fandt vi alle forekomster af s i de korte klip med de fire drenge, og i en udgave erstattede vi dem med kopier af den femte drengs standard-s, og i den anden udgave erstattede vi dem med kopier af hans fremskudte s.

På den måde fik vi lavet to forskellige versioner af hvert klip der på alle andre måder var identiske. Dvs. at den eneste forskel på hvert par af klip var udtalen af s’et, mens forskellen på de to par af drenge var rytmen. Det gav i alt otte klip.

Ligesom i tidligere undersøgelser (jf. Kapitel 1) var vi nu interesserede i at undersøge hvordan unge reagerede på de forskellige klip. Specifikt var vi

interesserede i at se om de reagerede forskelligt på MODERNE-klippene og GADE-klippene – samt naturligvis hvilken betydning rytmeforskellen havde når man sammenlignede reaktioner på de klip der havde standard-s, med reaktioner på de klip der havde fremskudt s. Vi gennemførte eksperimentet på to forskellige gymnasieskoler, en i indre København og en på Københavns Vestegn. Vi valgte at gøre det disse to steder, fordi eleverne på gymnasiet på Vestegnen var mere forskelligartede mht. sproglig baggrund end eleverne på gymnasiet i København.

I første omgang bad vi de unge om selv at give os bud på hvilke sociale betydninger der var relevante når de hørte de otte klip. Vi bad dem om for hvert klip at skrive et (kort) svar på spørgsmålet *"Hvad synes du om denne dreng? Hvordan tror du han er?"*.

Vi spillede de otte klip i en fast rækkefølge for i alt 116 elever på de to skoler. Vi sagde ikke noget om at vi arbejdede med sprog. Vi fortalte lytterne at de skulle høre otte forskellige drenge. Det er selvfølgelig ikke rigtigt: I virkeligheden hørte de kun fire forskellige drenge, men i to forskellige versioner. Vi var bekymrede for om de ville opdage dette under forsøget, men valgte alligevel at spille alle klip for alle deltagere, fordi vi så kan sammenligne deres beskrivelser af versionerne med henholdsvis standard-s og fremskudt s direkte. Der var enkelte der spurgte undervejs om vi ikke lige havde spillet et bestemt klip. I sådanne tilfælde sagde vi at der var tale om forskellige drenge, men at indholdet i det de sagde, var meget ens, så det var nok derfor de syntes de havde hørt det før.

Til sidst spurgte vi lytterne om de havde lagt mærke til noget bestemt. De fleste kommenterede rytmen på forskellig vis, men der var også enkelte der sagde at der var noget med s'erne. Efter at dette var overstået, forklarede vi altid hvad forsøget gik ud på, og at de der syntes at de havde hørt nogle af klippene før, faktisk havde ret, men at der altså var en forskel i hvordan s'erne lød i de to versioner.

Relevante sociale betydninger

Vi fik på denne måde i alt 116 svar for hvert af de otte klip. Når man stiller så åbent et spørgsmål som vi gjorde, får man også mange forskellige svar. Mange af svarene på de klip der indeholdt det fremskudte s, bekræftede dog vores egne forventninger.

Her er et par eksempler på svar på MODERNE-klip med fremskudt s: *"Homoseksuel, fimset, lyst bår, sidder med benene over kryds, mode"* og *"Enten er han bøsse eller også er han fra Hellerup"*. Svarene knyttede således an til stereotype forestillinger om en feminin homoseksuel mand og, i nogle tilfælde, en mand fra 'nord for København'. Disse kategorier blev aldrig nævnt i forbindelse

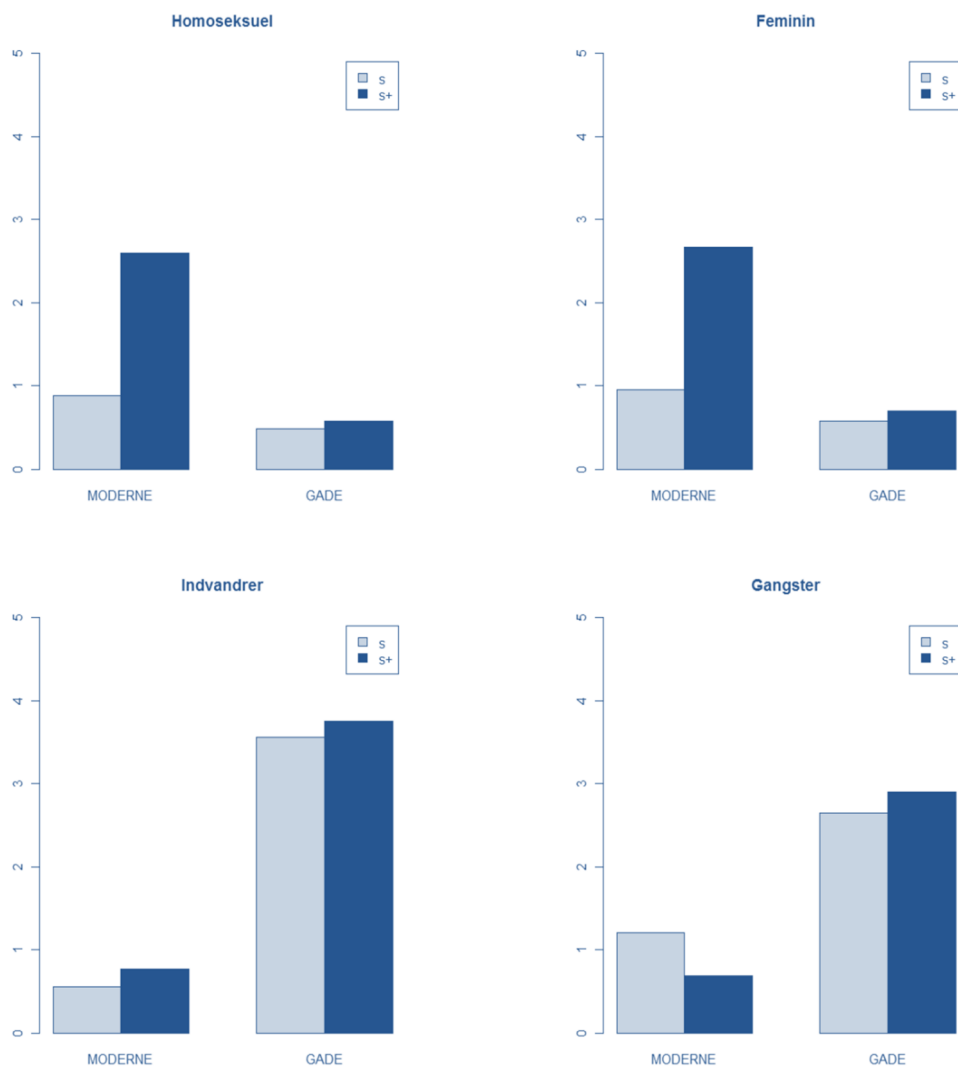
med MODERNE-klip med standard-s. Her blev der til gengæld brugt ord som *"flink"*, *"normal"*, *"pænt sprog"* og lignende.

Femininitet, homoseksualitet og associationer til Københavns nordlige forstæder blev heller aldrig nævnt i forbindelse med GADE-klip, heller ikke når de indeholdt fremskudte s'er. Her er et par eksempler på reaktionerne på GADE-klip med fremskudt s: *"Han virker til at være en ballademager. Går nok sjældent i skole. Lige glad med skolen. Dårlig opvækst"* og *"Indvandrer, ekstremt dum, bor i en ghetto, dårlig i skolen fagligt"*. I modsætning til de MODERNE klip, hvor der var stor forskel på hvilke betegnelser der blev brugt afhængigt af om klippet indeholdt et standard-s eller et fremskudt s, lignede svarene på GADE-klip med standard-s meget de svar vi fik på GADE-klip med fremskudt s. Også her optrådte betegnelser som *"indvandrer"*, *"dårlig i skolen"* og desuden *"gangster"* ofte.

Umiddelbart bekræfter disse svar vores forventninger: Det fremskudte s associeres med femininitet og homoseksualitet når det optræder i MODERNE-talende drenges sprog, mens det ikke påvirker opfattelsen af de GADE-talende drenge, der opfattes som indvandrere og gangstertyper, også selvom klippene indeholder det fremskudte s.

En af grundene til at vi ikke fandt nogen effekt af det fremskudte s i reaktionerne på GADE-klippene, kunne dog være at vores lyttere ikke nåede at vurdere disse drenge mht. køn og seksualitet. Vi bad om deres første indskydelser, og det er muligt at den manglende effekt alene skyldes at associationer til etnicitet og "sejhed" bare var det første og stærkeste indtryk.

Derfor gentog vi forsøget, men denne gang med skalaer som alle otte klip skulle bedømmes på. Vi valgte otte træk som optrådte oftest i svarene på det åbne spørgsmål fra det første forsøg. Disse træk var: *indvandrer*, *gangster*, *homoseksuel*, *feminin*, *forvirret*, *intelligent*, *Nordsjælland* og *Vestegnen*. Herefter bad vi en ny gruppe lyttere om at sætte kryds på en skala fra 1 til 5 for hvert af de otte træk – hvor 1 betød "nej, slet ikke", og 5 betød "ja, meget" –, fx *"Synes du han lyder feminin?"* med mulighederne 1, 2, 3, 4 og 5. Klippene var nøjagtigt de samme som i det første forsøg, og vi gentog undersøgelsen på de samme gymnasier, dvs. et i det indre København og et på Vestegnen, men i nogle andre klasser end dem hvor vi havde lavet det første forsøg. Figur 3 viser gennemsnitsvurderingerne på de fire træk *homoseksuel*, *feminin*, *indvandrer* og *gangster*, da disse træk viste sig at være de mest interessante i forhold til de to forskellige s'er.

Figur 3: Gennemsnitsvurderinger af stemmeprøverne på fire skalaer.

For hver skala kan man se to par søjler. Det første par angiver middelværdier for vurderingen af MODERNE-klippene: Den lyse søjle viser middelværdien for bedømmelserne af de to klip med standard-s, den mørke søjle viser middelværdien for vurderingen af de to klip med fremskudt s. Det andet par viser middelværdien for vurderingerne af GADE-klippene. Også her angiver den lyse søjle middelværdien for vurderinger af de to klip med standard-s, og den

mørke søjle angiver middelværdien for vurderinger af de to klip med fremskudt s.

Som man kan se af søjlediagrammerne, bekræfter forsøget med skalaerne resultaterne fra det første forsøg. Dvs. at også selvom alle 234 deltagere i dette andet forsøg *skulle* forholde sig til alle træk for alle otte klip, så fandt vi stadig ikke nogen effekt af det fremskudte s for de GADE-talende drenge, i stærk kontrast til de MODERNE-talende drenge, der blev vurderet helt som forventet: De blev opfattet som meget mere homoseksuelle og feminine når klippet indeholdt fremskudte s'er, end når det indeholdt standard-s'er. Til gengæld blev de MODERNE-talende drenge hverken opfattet som mere indvandrere eller gangstere når klippene indeholdt fremskudte s'er. Det kunne man ellers godt have forventet når nu det fremskudte s faktisk bruges af GADE-talende drenge. Men som vi også kan se af søjlediagrammerne, så gør brugen af fremskudt s ikke engang at drengene bag GADE-klippene opfattes som mere indvandrere eller gangster. Det fremskudte s har ganske enkelt ingen effekt i vurderingerne af GADE-klippene.

Diskussion

Det er altså ikke sådan at drenge med et fremskudt s altid opfattes som feminine homoseksuelle. Sådan er det kun når de øvrige træk i deres sprog er associeret med det vi her kalder MODERNE. Der har det så en meget stor effekt, så inden for denne talestil kan man godt sige at et fremskudt s signalerer femininitet og homoseksualitet – det bliver i hvert fald opfattet sådan. Men når der er andre træk som signalerer indvandrere og gangster (og her var det jo alene rytmen der i øvrigt adskilte klippene fra hinanden), så forsvinder associationen til feminine homoseksuelle, i hvert fald for teenagere i Storkøbenhavn.

Når det fremskudte s bruges af i øvrigt MODERNE-talende drenge, videreføres de kendte fordomme: Her må være tale om en feminin bøsse. Bruges det fremskudte s af drenge der i øvrigt taler på en måde der associeres med en indvandrerbaggrund, blokeres disse fordomme, mens andre sættes i spil: Her er stadig tale om en macho-agtig gangstertype.

Samlet set viser vores to s-forsøg at et udtaletræk (her: fremskudt s) ikke kun har én social betydning som det altid bærer med sig så snart det forekommer. Det samme udtaletræk kan betyde forskellige ting afhængigt af hvilke træk det udtales sammen med, og det kan ændre social betydning som tiden går.

Hvis man vil læse mere ...

- Grønnum, Nina. 2008. Hvad er det særlige ved dansk som gør det svært at forstå og at udtale for andre? Anden del: prosodi. *Mål og Måle* 31(2). 19–23.
- Grønnum, Nina. 2003. Dansk intonation. Anne Holmen, Esther Glahn og Hanne Ruus (red.) *Veje til dansk: forskning i sprog og sprogtilenelse*. København: Akademisk Forlag. 15–38.
- Hyttel-Sørensen, Liva. 2009. *Dem de andre ikke vil lege med. En undersøgelse af børns sprogholdninger med fokus på dansk som andetsprog*. Københavnerstudier i Tosprogethed bind 49. København: Københavns Universitet. Det Humanistiske Fakultet.
- Kristiansen, Tore. 2009. The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41. 167–192.
- Kristiansen, Tore, Marie Maegaard og Nicolai Pharao. 2011. Det er intonationen, vi hører det på: Perceptionsstudier i genkendelse af moderne dansk med henholdsvis jysk og københavnsk aksang. Torben Arboe og Inger Schoonderbeek (red.) *Jysk, Ømål, Rigsdansk mv.: Studier i dansk sprog med sideblik til nordisk og tysk*. Århus. 207–224.
- Kristiansen, Tore, Nicolai Pharao and Marie Maegaard. 2013. Controlled manipulation of intonational difference: An experimental study of intonation patterns as the basis for language-ideological constructs of geographical provenance and linguistic standardness in young Danes. Kristiansen, Tore and Stefan Grondelaers (eds.) *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus. 355–374.
- Lillelund, Aleksandra og Nicolai Pharao. 2014. Sociale betydninger af [tj] og [s+] blandt unge i København. *Danske Talesprog* 14. 94–123.
- Maegaard, Marie. 2008. Udtalevariation og -forandring i københavnsk – en etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole. *Danske Talesprog* 8.
- Maegaard, Marie and Nicolai Pharao. 2015. (s) variation and perceptions of male sexuality in Denmark. Levon, Erez and Ronald Beline Mendes (red.) *Language, Sexuality and Power: Studies in Intersectional Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Pharao, Nicolai and Marie Maegaard. (under udgivelse). On the influence of coronal sibilants and stops on the perception of social meanings in Copenhagen Danish. *Linguistics*.
- Pharao, Nicolai, Marie Maegaard, Janus Spindler Møller and Tore Kristiansen. 2014. Indexical meanings of [s+] among Copenhagen youth: Social perception of a phonetic variant in different prosodic contexts. *Language in Society* 43. 1–31.

”Er dine s’er mon zeje eller bøzzede?” Interview med Marie Maegaard, Janus Spindler Møller og Nicolai Pharao i *Politiken* 3. marts 2013 om undersøgelsen af de sociale betydninger af s-variation. Tilgængelig på: <http://politiken.dk/kultur/ECE1912600/ny-forskning-er-dine-ser-mon-zeje-eller-boezzed/>

Nicolai Pharao, lektor i fonetik ved faget lingvistik, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab (INSS), Københavns Universitet.

Tilknyttet Sprogforandringscentret som forskningsassistent 2005–2006, ph.d.-stipendiat ved INSS med tilknytning til Sprogforandringscentret 2006–2009, postdoc 2009–2012 ved INSS med tilknytning til Sprogforandringscentret, siden 2010 leder af fonetikgruppen sammen med Marie Maegaard, 2013 lektor ved Sprogforandringscentret, 2013 til nu lektor på faget lingvistik med specialisering i fonetik, INSS, leder af fonetikgruppen på Sprogforandringscentret siden 2014.

E-mail: nicolaip@hum.ku.dk

Tore Kristiansen, professor i sociolingvistik, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet.

Medlem af Sprogforandringscentrets ledelsesgruppe 2005–2015. Ansvarlig for centrets sprogholdningsundersøgelser og koordinator (sammen med Nikolai Coupland) af SLICE.

E-mail: tk@hum.ku.dk

Janus Spindler Møller, lektor i sociolingvistik, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet.

Tilknyttet Sprogforandringscentret 1.5. 2005 – 30.4. 2015 som først forskningsassistent, derefter ph.d.-stipendiat, postdoc og nu lektor; tilknyttet Københavnerstudier i Hverdagssprogning.

E-mail: janus@hum.ku.dk

Marie Maegaard, lektor på Afdeling for Dalektforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet.

Tilknyttet Sprogforandringscentret som forskningsassistent i 2007, postdoc 2007–2010, leder af fonetikgruppen 2007–2014, medlem af ledelsen på Sprogforandringscentret 2010–2015, leder af Sprogforandringscentret fra 2015.

E-mail: mamae@hum.ku.dk